

**ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра клінічної лабораторної діагностики

**ВВЕДЕННЯ
В КЛІНІЧНУ ТА
БІОЛОГІЧНУ ХІМІЮ**

кандидат медичних наук, доцент

Біленький Сергій Андрійович

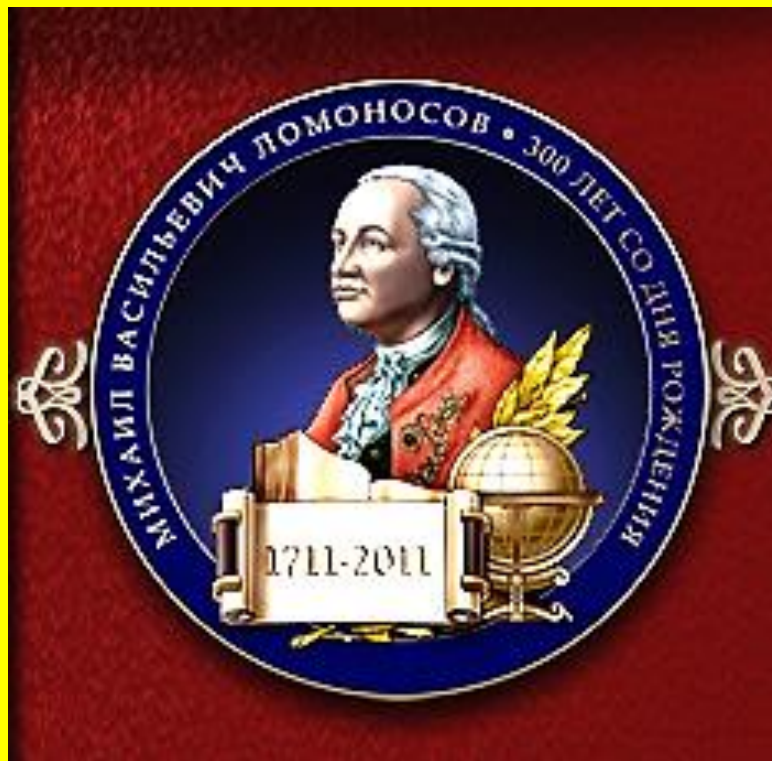
ЗАПОРІЖЖЯ

2017

ХІМІЯ

одна з фундаментальних природничих наук про **склад і будову речовин**, їх **властивості** (що залежать від складу і будови), та їх **перетворення** (хімічні реакції, які ведуть до зміни складу), а також про **закономірності**, яким ці перетворення підпорядковуються.

Оскільки всі речовини складаються з **атомів**, які завдяки хімічним зв'язкам здатні формувати **молекули**, то хімія займається, перш за все, розглядом перерахованих в визначенні питань на **атомно-молекулярному рівні**, тобто на рівні хімічних елементів і їх сполук.

*«СЛОВО О ПОЛЬЗЕ ХИМИИ»,
ГОВОРЕННОЕ
МИХАЙЛОМ ЛОМОНОСОВЫМ
В ПУБЛИЧНОМ СОБРАНИИ
ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК
СЕНТЯБРЯ 6 ДНЯ 1751 ГОДА*

«Великая часть **физики** и
полезнейшая роду человеческому
наука есть медицина, которая
через познание свойств тела
человеческого достигает причины
нарушенного здоровья и,
употребляя приличные
к исправлению оною средства,
часто удрученных болезнию
почти из гроба восставляет.

Болезни по большей части
происходят от повреждения
жидких материй, к содержанию
жизни человеческой нужных,
обращающихся в теле нашем,
качества и составляющие части
которых, их полезные и вредные
перемены, как и производящие
или пресекающие их способы без
химии никак испытаны быть
не могут.

Ею познается натуральное
смещение крови и питательных
соков; ею открывается сложение
здоровых и вредных пиццей; ею не
только из разных трав, но и из
недра земного взятых минералов
приготавливаются полезные
лекарства.

Словом, медик без довольного
познания химии совершенен быть
не может!»

За набором хімічних елементів органічний і неорганічний світи майже не відрізняються, оскільки вихідний матеріал для побудови біомолекул живого організму поставляє нежива природа.

Однак кількісний вміст хімічних елементів в них досить різний.

За кількісним вмістом в живих організмах виділяють:

органогенні елементи (98%)

вуглець, кисень, азот, водень;

макробіогенні елементи (1,9%)

натрій, калій, хлор, кальцій, фосфор, сірка, магній, залізо

мікробіогенні елементи (0,01%)

цинк, марганець, кобальт, мідь, йод

ультрамікробіоелементи

бром, молібден, літій, кремній, олово, кадмій, селен, ванадій, хром, нікель, ртуть, золото та інші ($10^{-6}\%$).

Принципи організації живої матерії

1. Принцип простої складності

біомолекули, в основному,
складаються з невеликого
переліку елементів – так званих
органогенів

Це – **C, H, O, N, S, P**

Принципи організації живої матерії

2. Принцип молекулярної економії – комбінації невеликого числа молекул дають безліч макромолекул (*наприклад, мільйони різних білків складені з комбінацій 20 амінокислот, а до складу нуклеотидів ДНК та РНК входять всього 5 азотистих основ*).

Принципи організації живої матерії

3. Принцип комплементарності

тобто просторова відповідність окремих частин різних біомолекул за типом «**КЛЮЧ-ЗАМОК**» при їх утворенні (*напр., розташування азотистих основ за правилами Чаргаффа*) та взаємодії (*комплекси антиген-антитіло, фермент-субстрат і т.д.*).

Рівні структурної організації живої матерії в залежності від складності структури біологічних речовин, які знаходяться в ній:

I низькомолекулярні попередники клітинних компонентів (*вода, вуглекислий газ, молекулярні кисень і азот, неорганічні іони*)

II первинні органічні сполуки (*амоніак, органічні кислоти і їх похідні, карбамоїл-фосфат, рибоза та ін.*).

III біологічні мономери, які утворюються із сполук першого та другого рівнів в ході життєдіяльності клітин

IV біополімери з біомономерів, які характеризуються величезною різноманітністю

V складні макромолекули із ковалентно зв'язаних біополімерів (нуклеопротеїни, гліколіпіди) та **надмолекулярні структури** (поліензимні комплекси)

VI клітинні органели – мітохондрії, ядра, рибосоми, лізосоми та ін.

VII клітина (система органел).

Органічні речовини, які є головними структурними компонентами всіх живих істот (*тварин, рослин, грибів і мікроорганізмів*), представлені чотирма групами біомолекул:

білками,

вуглеводами,

ліпідами,

нуклеїновими кислотами

та їх комплексами (*гліколіпідами, нуклеопротеїнами і т.п.*)

Принципи функціонування живої матерії

1. Всі хімічні процеси в живих організмах підпорядковуються II закону термодинаміки і відбуваються за законом діючих мас
2. Всі хімічні процеси (реакції) в живих організмах протікають у водному середовищі при невисоких температурах і звичайному тиску

Принципи функціонування живої матерії

3. Абсолютна більшість реакцій в живих організмах – ферментативні

4. При окисленні поживних речовин в клітинах виділяється енергія, значна частина якої акумулюється у вигляді макроергічних зв'язків АТФ

*«Фізіолог – це
фізико-хімік, котрий
має справу з
явищами
в тваринних
організмах»*

І. М. СЕЧЕНОВ

«...клітина в певному відношенні схожа на фізико-хімічну лабораторію. Тому зрозуміло, що там треба чекати і всіх тих явищ, котрі бувають при фізико-хімічних процесах»

І. П. Павлов

Підтвердження справедливості цих тверджень – успішне застосування загальних законів фізики і хімії при дослідженні в живих організмах:

- термодинаміки і енергетики біологічних процесів**
- осмотичних явищ, мембранної рівноваги**
- окислювально-відновних процесів і редокс-потенціалів в фізіологічних середовищах**
- кінетики біологічних процесів**
- ферментативного каталізу і т.д.**

*Ервін
Чаргафф*

*Хімія не просто забезпечила
біологію своїми методами.*

*Біологи почали вчитись
«хімічно мислити».*

БІОЛОГІЧНА ХІМІЯ –

це наука, яка вивчає хімічний склад клітин і тканин живих організмів, структуру речовин, що містяться в них, хімічні процеси, які там протікають і лежать в основі життєдіяльності, а також енергетичне забезпечення цих процесів та шляхи і способи їх регуляції.

*(від др.-грец. Βίος – «життя»
та др.-єгип. kēme – «Земля»)*

Живі системи – це відкриті системи, які постійно обмінюються з навколишнім середовищем речовинами, енергією та інформацією. Але, на відміну від неживих систем, в них не відбувається вирівнювання енергетичних різниць та перебудови структур в бік більш ймовірних форм, а безперервно відбувається робота проти цього.

Життя якісно перевершує інші форми існування матерії щодо різноманіття і складності хімічних компонентів та динаміки перетворень, які протікають в живому організмі. Живі системи характеризуються набагато вищим рівнем структурної та функціональної впорядкованості в просторі і в часі.

**СУКУПНІСТЬ ВСІХ ХІМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ, ЯКІ
ПРОТІКАЮТЬ В КЛІТИНАХ ТКАНИН,
ПРЕДСТАВЛЯЄ СОБОЮ **БІОЛОГІЧНИЙ
ОБМІН РЕЧОВИН (МЕТАБОЛІЗМ)**,
ЩО ВЛАСНЕ Й ЛЕЖИТЬ В ОСНОВІ ТІЄЇ
ОСОБЛИВОЇ ФОРМИ ІСНУВАННЯ МАТЕРІЇ,
ЯКУ МИ НАЗИВАЄМО **ЖИТТЯМ**.**

(від грец. Μεταβολή – перетворення, зміни).

Певні послідовності хімічних
реакцій, що протікають за участю
ферментів, утворюють метаболічні
шляхи (**метаболони**)

Метаболізм зазвичай ділять на дві взаємозв'язані частини:

➤ **катаболізм**, в ході якого складні органічні речовини розщеплюються до більш простих з виділенням енергії

➤ **анаболізм**, коли з простих речовин синтезуються більш складні речовини, що супроводжується затратами енергії.

Біохімія – порівняно молода наука, яка знаходиться на стику **біології** та **хімії**.

Сам термін «*біохімія*» епізодично використовувався ще з середини XIX століття, а в класичному розумінні був введений німецьким біохіміком **Карлом Нейбергом (1903)**.

Деякі біохімічні процеси люди використовували ще в глибоку давнину, не маючи, зрозуміло, ніякої уяви про їхню справжню сутність. Так, у найвіддаленіші часи вже була відома технологія таких заснованих на біохімічних процесах виробництв, як хлібопечення, сироваріння, виноробство, вичинка шкір.

Проте до початку ХІХ ст. існувала загальна впевненість, що життя не підпорядковується фізичним і хімічним законам, притаманним неживій природі. Вважалося, що лише живі організми здатні виробляти молекули, характерні для них (теорія віталізму – наявність певної «життєтворної сили»).

Лише в 1828 році німецький хімік **Фрідріх Веллер** опублікував роботу про синтез органічної **сечовини** з неорганічних сполук (**вуглекислого газу** та **аммоніаку**), здійснений ним в лабораторних умовах, довівши, що органічні сполуки можуть бути створені штучно.

Після робіт Велера поступово почали встановлюватися такі наукові поняття, як дихання, бродіння, фотосинтез, ферментація.

Вивчення хімічного складу і властивостей сполук, виділених з живих організмів, стає окремим предметом (розділом) органічної хімії.

З часом з органічної хімії

виділилися хімія природних

сполук (*виділення природних*

біологічно активних сполук і

вивчення їх структури) та

фізіологічна хімія (*вивчення*

фізіологічної дії таких сполук і

їх перетворень в живій системі).

Остання й стала попередницею

біологічної хімії.

Передумови появи «хімії життя»:

- **розподіл біомолекул на білки, жири і вуглеводи (Вільям Праут – *англ. хімік і лікар, 1827*)**
- **лабораторні синтези ліпідів (П.Бертло, 1854) і вуглеводів (О.М. Бутлєров, 1861)**
- **теорія будови органічних сполук (О.М. Бутлєров, 1861)**
- **природа бродіння (1897, Е.Бюхнер – **Нобел. премія, 1907**)**

Передумови появи «хімії життя»

➤ **пептидна теорія будови білків, встановлення структури і властивостей майже всіх амінокислот; дослідження будови пуринів, масштабні дослідження вуглеводів, визначення їх складу і структури, розробка номенклатури, синтез виноградного і фруктового цукру (Е. Фішер – Нобелівська премія, 1902)**

Таким чином, виділенню науки про «*ХІМІЮ ЖИТТЯ*» в самостійну наукову дисципліну передувала бурхливий розвиток **органічної хімії**, на відміну від якої біохімія досліджує тільки ті речовини і хімічні реакції, які мають місце в живих організмах, перш за все в живій клітині.

Це, передусім, вивчення:

- структури та властивостей білків, вуглеводів, ліпідів, нуклеїнових кислот та інших біомолекул**
- клітинного метаболізму та механізмів його регуляції**
- транспорту через біологічні мембрани і передачі сигналів**
- дослідження генетичного коду та матричних синтезів**

**Виходячи з вищезазначеного,
біохімія за об'єктом та
предметом дослідження
довгий час займалась
значною частиною питань,
які тепер відносяться до
клітинної біології та
молекулярної біології.**

**Після виділення останньої
в окрему дисципліну,
розмежування між
біологічною хімією та
молекулярною біологією, в
основному, сформувалося
як методологічне і за
предметом дослідження.**

**Молекулярні біологи
переважно працюють з
нуклеїновими кислотами,
вивчаючи їх структуру та
функції, в той час, як
біохіміки зосередилися
на вивченні білків,
передусім, білків-ферментів,
що каталізують біохімічні
реакції.**

Біохімія стала першою (!) біологічною дисципліною з примініним математичним аналізом завдяки працям Холдейна, Анрі, Міхаеліса, Ментен і інших біохіміків – розробників ферментативної кінетики, основним законом якої є рівняння Міхаеліса-Ментен (1913).

Основи біохімії в Україні заклав
В.І. Вернадський (20-і р.р. ХХ ст.) –

мислитель, природознавець, засновник
геохімії, біогеохімії та радіогеології,
космізму. Один із засновників АН України
та її перший голова-президент (з 1918 р.).

Засновник Національної бібліотеки в
Києві (нині – Національна бібліотека
України ім. В.І. Вернадського).

Організатор та директор Радієвого
інституту (1922-1939), Біохімічної лабора-
торії (з 1929 р.; нині – Інститут геохімії і
аналітичної хімії ім. В.І. Вернадського РАН)

Основні розділи біохімії:

1. Статична біохімія

вивчає хімічний склад клітин і тканин організмів та структуру біомолекул (*амінокислот, білків, нуклеотидів, нуклеїнових кислот, вуглеводів та їх похідних, ліпідів, вітамінів, гормонів*).

Основні розділи біохімії:

2. Динамічна біохімія

вивчає метаболізм (шляхи перетворення молекул, і механізми реакцій, які відбуваються між ними) та способи його регуляції.

Біоенергетика – розділ динамічної біохімії, що вивчає закономірності утворення, акумуляції та споживання енергії в біологічних системах.

Основні розділи біохімії:

3. Функціональна біохімія

вивчає біохімічні реакції, які лежать в основі фізіологічних функцій (*біохімічні основи перетравлення поживних речовин в шлунково-кишковому тракті; механізми м'язового скорочення, дихання, проведення нервового імпульсу і т.д.*).

4. Клінічна біохімія

КЛІНІЧНА БІОХІМІЯ –
РОЗДІЛ БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ, ЯКИЙ
ВИВЧАЄ ЗМІНИ БІОХІМІЧНИХ
ПРОЦЕСІВ В ОРГАНІЗМІ ЛЮДИНИ
ПРИ ПАТОЛОГІЧНИХ СТАНАХ ДЛЯ
РОЗРОБКИ МЕТОДІВ ЇХ
ДІАГНОСТИКИ, МОНІТОРИНГУ
ПРОТІКАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ
ЛІКУВАННЯ
(тобто вона є однією з
клініко-діагностичних медичних
дисциплін).

В цьому відношенні

КЛІНІЧНА БІОХІМІЯ –

**ЦЕ ОБЛАСТЬ КЛІНІЧНОЇ
ЛАБОРАТОРНОЇ ДІАГНОСТИКИ, ЯКА
ВИКОРИСТОВУЄ АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ
ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ БІОЛОГІЧНИХ
ОБ'ЄКТІВ НА ПРЕДМЕТ ВМІСТУ
ПЕВНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН З
МЕТОЮ ДІАГНОСТИКИ ЗАХВОРЮВАНЬ
ЧИ ПАТОЛОГІЧНИХ СТАНІВ
ОРГАНІЗМУ.**

**Головне завдання клінічної
біохімії – це пізнання
молекулярних основ
патогенетичних механізмів
виникнення та розвитку**

**будь-якого патологічного стану,
виходячи з даних про
порушення механізмів синтезу
(регуляції активності) одного чи
групи ферментів або інших
біологічно важливих метаболітів**

Ензиматичні порушення в тій чи іншій мірі супроводжують будь-який патологічний процес в організмі.

Основна мета клінічної біохімії –

з'ясування компенсаторних механізмів порушених етапів метаболічних процесів в клітинах та ефективних способів керування цією компенсацією.

**Внаслідок з'ясування тонких
механізмів регуляції
життєдіяльності на
молекулярному (генетичному)
рівні та можливості
втілення їх в наукоємні
лабораторні та
інструментальні технології,
медицина стала не
мистецтвом обраних, а
наукою обдарованих!**

Визначальні фактори стрімкого зростання ролі клінічної біохімії в діагностиці:

- відкриття великої кількості специфічних хімічних сполук, які з'являються в біосередовищах організму при різних патологічних станах**
- розвиток нових методів аналітичної хімії та прогрес в області техніки**
- поява нових технологій, що дозволяють втілити ці методи в клінічну практику**

***Клінічна біохімія
розробляє та
використовує методи
діагностики,
контролю за перебігом
захворювання та
ефективністю лікування
з позицій біохімії.***

ЗАВДАННЯ КЛІНІЧНОЇ БІОХІМІЇ

**1. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ХІМІЧНОГО СКЛАДУ ТА
МЕТАБОЛІЗМУ СУБКЛІТИННИХ
СТРУКТУР, КЛІТИН, ТКАНИН,
ОРГАНІВ ТА ОРГАНІЗМУ В
ЦІЛОМУ В НОРМІ І ПРИ
ПАТОЛОГІЇ**

ЗАВДАННЯ КЛІНІЧНОЇ БІОХІМІЇ

**2. ВИВЧЕННЯ ЗМІН ОКРЕМИХ
КОМПОНЕНТІВ ОРГАНІЗМУ В
УМОВАХ ПАТОЛОГІЇ; ЯКІСНА ТА
КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ВІДХИЛЕНЬ
ВІД НОРМАЛЬНИХ
МЕТАБОЛІЧНИХ ШЛЯХІВ**

ЗАВДАННЯ КЛІНІЧНОЇ БІОХІМІЇ

**3. РОЗРОБКА БІОХІМІЧНИХ
ПОКАЗНИКІВ, ЩО
ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ СТАН
ЗДОРОВ'Я АБО ХВОРОБИ,
А ТАКОЖ НАУКОВО
ОБГРУНТОВАНИХ БІОХІМІЧНИХ
ДІАГНОСТИЧНИХ КРИТЕРІЇВ
ТА КОНСТЕЛЛЯЦІЙ**

ЗАВДАННЯ КЛІНІЧНОЇ БІОХІМІЇ

**4. ВСТАНОВЛЕННЯ СПЕЦИФІЧНИХ
ОЗНАК ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ
ФАКТОРІВ РИЗИКУ, РОЗРОБКА
КРИТЕРІЇВ ДІАГНОСТИКИ,
КОНТРОЛЮ НАД ПЕРЕБІГОМ
ЗАХВОРЮВАННЯ І АДЕКВАТНІ-
СТЮ ЛІКУВАННЯ. АНАЛІЗ ПРИ-
ЧИН СПОТВОРЕНЬ ПОКАЗНИКІВ
ТА ПОМИЛКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

**Всі захворювання
мають біохімічну основу
та являються наслідком
і проявом порушень:**

- *в структурі молекул;***
- *в ході хімічних реакцій та процесів.***

**Будь-які порушення
нормальних функцій
організму**

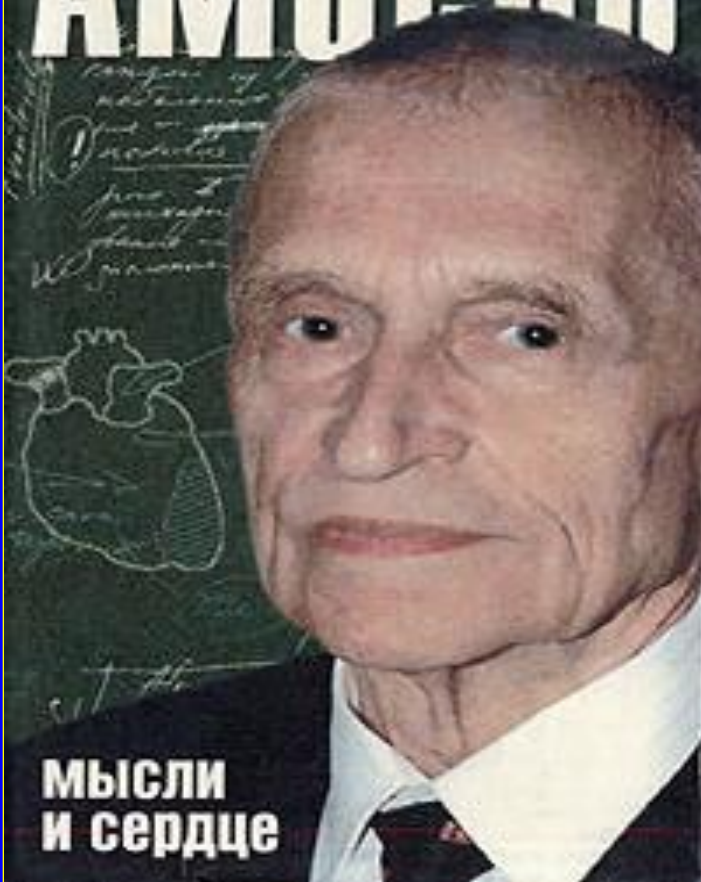
NB! обов'язково **NB!**

**В своїй основі мають
порушення процесів
обміну речовин на
молекулярному рівні.**

**Не всякі зміни в
первинній структурі
молекул або в меха-
нізмі перетворення
речовин обов'язково
викличуть порушення
процесів життєдія-**

НВ! льності. **НВ!**

АМОСОВ

**МЫСЛИ
И СЕРДЦЕ**

*«Кількість
здоров'я можна
визначити як
суму «резервних
потужностей»*

*основних функціональних
систем організму»*

**Достовірні (!!!) зміни
біохімічних параметрів
з'являються в
преморбідній стадії
захворювання;
раніше (!!!) клінічних та
навіть суб'єктивних
НВ! проявів. **НВ!****

Показник	Над-печінкова	Печінкова	Під-печінкова
підвищений білірубін крові	непрямий	непрямий та прямий	прямий

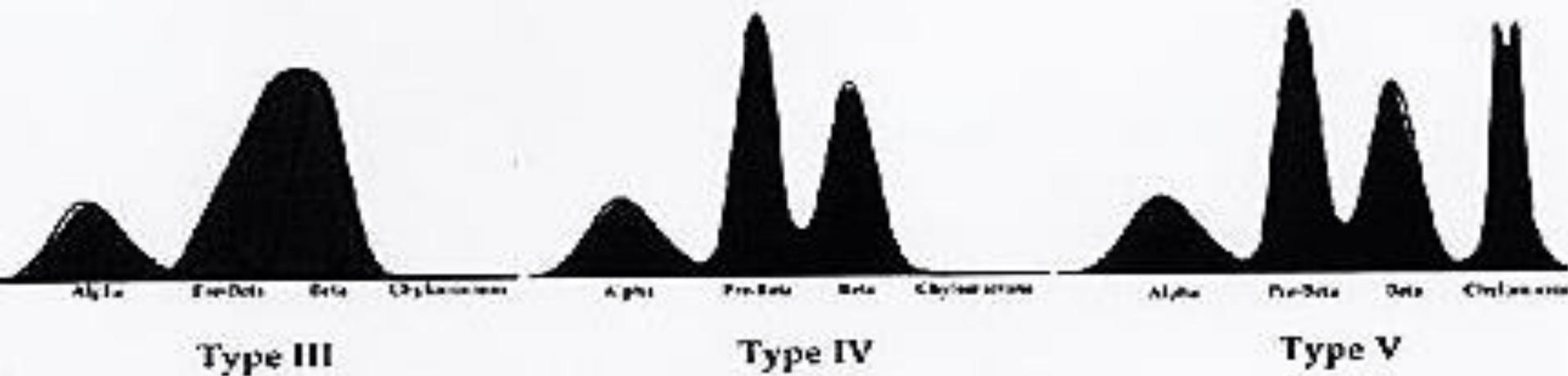
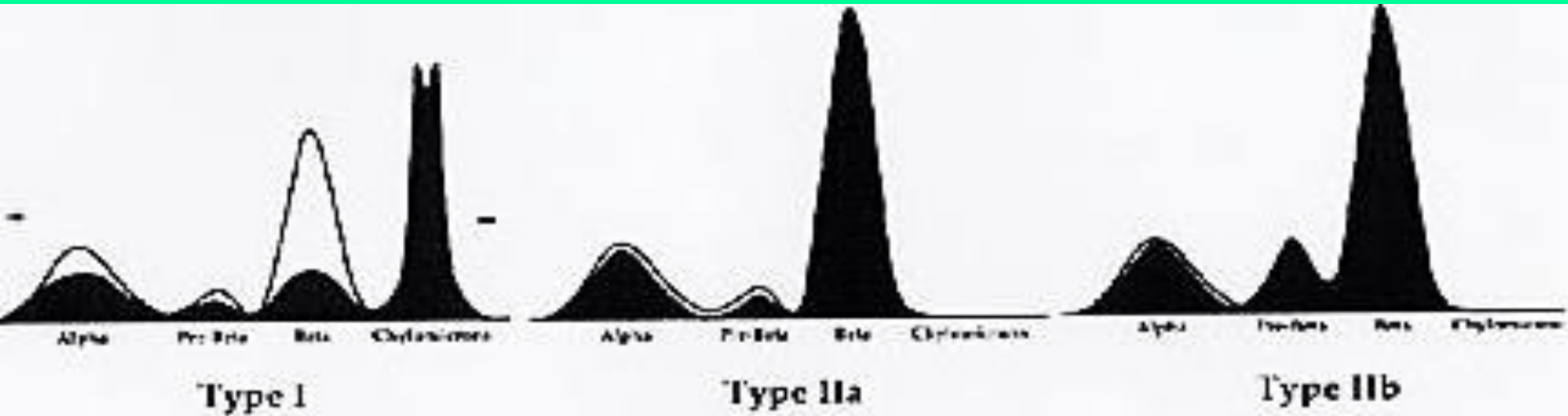
холестерин	в нормі	немає	підвищений
------------	---------	-------	------------

ДІАГНОСТИКА ГІПЕРЛІПІДЕМІЙ

Тип	Хіло-мікрони	ЗХС	лпднщ	лппщ	лпнщ	Час-тота
I	↑↑	N	N	N	N	<1%
IIa	N	N	N	N	↑↑	10%
IIб	N	N	↑↑	N	↑↑	40%
III	N	↑↑	N	↑↑	N	<1%
IV	N	N	↑↑	N	N	45%
V	↑↑	N	↑↑	N	N	5%

ДІАГНОСТИКА ГІПЕРЛІПІДЕМІЙ

Електрофореграми

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ЛАБОРАТОРІЇ

**1. Комплексне базове
(основне) обстеження**

2. Ургентні тести

**3. Ціленаправлене
диференційно-
діагностичне обстеження**

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ЛАБОРАТОРІЇ

4. Спеціальні дослідження

5. Контроль за лікуванням

**6. Диспансерне
спостереження та
обстеження**

БАЗОВЕ ОБСТЕЖЕННЯ

- ЗАГАЛЬНИЙ БІЛОК, А/Г КОЕФІЦІЄНТ**
- НЕБІЛКОВИЙ (залишковий) АЗОТ**
- ГЛЮКОЗА**
- ХОЛЕСТЕРОЛ ТА ЛІПОПРОТЕЇНИ**
- АЛТ, АСТ, КФК, ЛФ, АМІЛАЗА**
- БІЛІРУБІН**
- СРБ, СІАЛОВІ КИСЛОТИ**
- КАТІОНИ ТА АНІОНИ**
- КОЛОЇДНО-ОСАДОВІ ПРОБИ**
- КЛР, P_{O_2} , P_{CO_2}**

СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

- ПРОТЕЇНОГРАМА
- ЛІПІДОГРАМА
- ФЕРМЕНТИ та ІЗОФЕРМЕНТИ
- СПЕЦИФІЧНІ БІЛКИ
- МІКРОЕЛЕМЕНТИ
- ОНКОМАРКЕРИ
- КОМПОНЕНТИ **ПОЛ** та **АОС**
- КОМПОНЕНТИ ГЕМОСТАЗУ
- КІНІН-КАЛЛІКРЕЇНОВА СИСТЕМА
- АНАЛІЗ ДНК

ФЕРМЕНТНІ ТЕСТИ В ДИФЕРЕНЦІЙНІЙ ДІАГНОСТИЦІ

ІНФАРКТ МІОКАРДУ

КФК > АСТ > АЛТ > > амілаза > > ГлДГ

ЕМБОЛІЯ ЛЕГЕНЕВОЇ АРТЕРІЇ

АЛТ > АСТ > ГлДГ > > КФК > > амілаза

ГОСТРИЙ ПАНКРЕАТИТ

амілаза > > АЛТ > АСТ (ГлДГ) > > КФК

ПЕЧІНКОВА КОЛІКА

АЛТ > АСТ > ГлДГ > амілаза > > КФК

**Клінічна лабораторна
діагностика – одна з ключових
складових в системі надання
медичної допомоги.**

**Згідно даних ВООЗ, кількість
лабораторних досліджень, які
використовуються для обсте-
ження хворих, подвоюється
кожні 5 років !!!**

**Насьогодні 90% лабораторних
досліджень – біохімічні !!!**

*«bene diagnostitur,
bene curatur»*

*Необхідність знання
клінічної біохімії для того,
хто хоче не просто
лікувати, а виліковувати,
не підлягає сумніву*